

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477)

Свтух В. Б.

член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук,
професор, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ЖИТТЯ, НАПОВНЕНЕ ДОСВІДОМ І ПЕРЕКОНАННЯМИ: ЕРХАРД РОЙ ВІН В НАУЦІ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ

(Erhard Roy Wiehn. Menschen Werden. Dem Leben seinen Sinn geben. Erinnerungen. 1937-2012 (Ерхард Рой Він. Стати людиною. Дати життю його зміст. Спогади. 1937-2012). – Konstanz : Hartung-Gorre Verlag, 2012. – 778 S.)

Як людські істоти стають людиною, звичайно, якщо вони (особливо у сучасному світі) цього прагнуть? Для тих, хто шукає відповідь на це питання, я пропоную ознайомитися з книгою мемуарів відомого німецького соціолога Ерхарда Роя Віна, який тривалий час працював професором університету м. Констанц. Нагадаю цей університет функціонує у невеличкому німецькому місті на півдні країни (усього-навсього 70 тисяч мешканців), зовсім поряд зі Швейцарією – до речі, так поряд, що однією ногою ви можете стояти у німецькому Констанці, а іншою – у швейцарському Кройцлінгені. Й, унікально, з обох боків ви можете милуватися приладами чудового озера Бодензе (Боденське озеро). Університет (понад 40 тисяч студентів) прославився у 2007 році, коли у змаганні за право увійти до десятки елітних університетів Німеччини (а це підтверджувалося досить вагомим додатковим фінансуванням на наступні п'ять років – суму не називаю, бо на цьому фоні нестерпно жалюгідною буде виглядати “турбота” української влади про наші університети) він потіснив університети, здавалося, із більш гучною славою. І сьогодні університет м. Констанц знаходиться в елітній десятці.

Власне, чому я пропоную знайомитися із мемуарами професора Віна у названому контексті? Відповідь, як на мене, віднаходимо у титулі книги: “Стати людиною. Дати життю його зміст”. Просто і глибоко. У цьому переконуєшся, коли слідкуєш за думками і справами людини, котра прожила достатній відтинок історичного часу і наповнювала його найрізноманітнішими активностями. Оскільки мемуари видані німецькою мовою, то я у певних моментах, передусім дотичних до історії нашої країни й взаємодії професора, чи то тих осіб, яких професор долучав до такої, буду давати більш розлогі коментарі й пояснення. Для підтвердження претензій Роя Віна подати свій життєпис на 778 сторінках з великою кількістю світлин, варто, бодай, коротко переповісти його біографію...

Мемуари охоплюють величезний період у 75 років – стільки років виповнюлося Рою Віну на час їх виходу у світ. Вони транслюють неймовірно потужний масив інформації про особисте, загальнолюдське, локальне і

глобальне. Прокоментувати усе, звичайно, не вистарчить інтелектуальної можливості й, як мені видається, немає нагальної потреби. Для свого читача я обираю кілька сюжетів, обґрунтовуючи доцільність свого вибору такими аргументами: 1) науковою цінністю та науковим потенціалом, які вони у собі несуть (роздуми про соціологію, про її становлення у Німеччині, про її видатних акторів, про вклад в юдаїку); 2) пов'язаністю з Україною (встановлення і розвиток партнерства з українськими університетами; допомога українським студентам здобувати освіту у Німеччині; долучення української професури до європейського науково-освітнього простору; дружні стосунки з українцями); 3) досвідом особистого життя (здобуття освіти; характер спілкування з рідними і друзями); дотичністю до політики, яка тією чи іншою мірою визначала зміст активностей впродовж того чи того періоду (участь у проведенні виборчих компаній до ландтагу та Бундестагу, обербюргермайстера міста Констанц); ініціюванням особливостей громадянської поведінки (допомога дітям-сиротам в Україні, Румунії, Монголії; прихильне ставлення до Помаранчевої революції).

Ведучи мову про здобутки та інтелектуальні потужності представника освітньо-наукового середовища, обов'язково зазираєш у дитинство й юнацькі роки, оскільки саме там починало формуватися підґрунтя прийдешніх успіхів. Для нас, власне, важливо, передусім, які знання міг здобути майбутній професор у довіллі того відтинку життя. Із мемуарів ми довідуємося, що народився Ерхард у родині робітника і, як писала газета “Зюдкурір (Südkurier)” (13 лютого 2013 року) з нагоди вручення Рою Віну університетської нагороди у зв'язку з його семидесятип'ятиліттям: “Ця обставина визначила напрямок діяльності науковця Віна: нерівність і пов'язана з нею дискримінація стали головними темами його соціологічних досліджень”. Стосунки, які панували у сім'ї й у колі родичів, формували високоеманентне й бережливе ставлення до тих, з ким Рою Віну доводилося спілкуватися впродовж усього життєвого шляху. На підтвердження моєї тези наведу фрагмент із листа титки Марії до батьків Ерхарда з нагоди його народження від 3 серпня 1937 року, який вміщений у мемуарах: “Люба сестро і любий швагеру! Передусім дозвольте мені щонайсердечніше потиснути обом Вам руку і у зв'язку з народженням Вашого маленького нащадка побажати усього доброго, що можна тільки придумати. Ось як воно сталося – очікувана маленька сестричка перетворилася на братика. Так мусило статися. Я думаю, що фрау Лонгард все таки мала рацію, калі вона сьогодні сказала, що Ельза (*моя матір, ЕРВ*) стане справжньою матір'ю для хлопчика. Карлуша (*мій брат Карл, котрий тимчасово перебував у Кайзерслаутені*) погодився з тим, що у нього з'явився саме братик. Він вважає, що хлопчик власне – це практичніше, ніж дівчинка; він же може носити його одяг. Якщо Ваш другий син стане

таким, як первісток, тоді – така моя думка – ви зможете пишати обома ними і отримувати від обох багато радощів” (с. 34). Прості слова, без будь-якого пафосу, у них повага один до одного просто таки бринить. Зверну увагу на особливість писемної німецької мови: повага до людини, з якою спілкування відбувається “на ти”, передається через написання “ти” з великої літери – “Ти”, “Твій” в однині; “Ви”, “Ваш” у множині. Як свідчать мемуари професора Роя Віна, його дитинство пройшло саме в атмосфері поваги один до одного, турботи про молодших, шанобливого ставлення до старших.

Щодо першого етапу здобування знань та інформації, то все почалося у школі Люїтпольда у тому ж місті, де народився майбутній професор. Школа була звичайною, як висловився Ерхард Він, його клас був “соціально сильно змішаний... деякі учні за соціальним станом були вище за мене, інші значно нижче... З навчанням і опануванням шкільного матеріалу у мене ніколи не було проблем” (с. 74). У цьому контексті хотілося би заглянути у щоденники чисельних наших професорів і докторів, а надто тих, хто, пролізши у політику, чи добравшись до іншої форми влади, ними стали. Думаю, що картина не зовсім співпадала б.

Наступним кроком на шляху до знань, якими нині володіє професор Ерхард Рой Він, стала вечірня гімназія у місті Дюссельдорф. Зауважу, у жодному разі не варто проводити якусь аналогію з “совєтськими” вечірніми школами. Для того, щоб потрапити на навчання до єпископської вечірньої гімназії “Коллегіум Маріанум” потрібно було, як пише автор мемуарів, “добре попотіти”, щоби успішно скласти досить не легкий вступний іспит. “Звичайно, навчання у цій вечірній гімназії, особливо у перший рік, давалося мені ой як і важко: по-перше, я мусив вчитися, вчитися систематично і утримувати в голові повністю новий, зовсім невідомий, всебічний і великий за обсягом матеріал” (с. 166). Обов’язковими до опанування були латина та грецька мова (Ерхард додав до них ще і єврейську), німецька мова, історія, математика, фізика та релігія. Серед викладачів гімназії було чимало викладачів з науковими титулами докторів. Під час навчання у гімназії Рой почав знайомство з творами відомих філософів, істориків. Навчався Ерхард у гімназії три з половиною роки, успішно захистив випускні роботи на релігійну тематику “Про смерть”. До речі, у філософській й психологічній науці, зокрема і у радянській та українській, ця тема займає помітне місце. Власне, наукова атмосфера гімназії, де майбутній професор навчився вчитися (як він каже, “мусив системно вчитися”), спонукала Роя до роздумів про можливість зайнятися дослідницькою працею. Ці роздуми з акцентуацією думки на неймовірному потенціалі наукової й викладацької діяльності в адекватному пізнанні доволишнього світу поглибилися під час його подорожей до Лівії, Сирії, Ізраїлю, Туреччини (1958-1959 рр.). Саме у цей час Ерхард по-справжньому замислився над своїм професійним майбутнім. Як він згадує, у цьому зв’язку йому щоразу пригадувалися слова, колись прочитані у Мартіна Бубера, відомого єврейського екзистенціонального філософа: “Є один шлях служити Богові – або навчаючись, або молячись, або постуючи, або споживаючи їжу. Кожен мусить ви-

значитися, до якого шляху схиляється його серце, і з усією рішучістю обрати його для себе” (цитуються за викладом Роя Віна, с. 193-193; авторський переклад). Рой Він обрав перший шлях: у 1961 році він прибув до Мюнхена з дуже своєрідним духовним багажем – соціальною філософією Хосе Ортега-і-Гассета (José Ortega y Gasset), зокрема книгами “Бунт мас”, “Людина і люди”, “Сутність історичних криз”, Петера Хофштетера (Peter Hofstätter) “Групова динаміка” та Гельмута Шельського (Helmut Schelsky) “Соціологія сексуальності” (с. 197). Принагідно: про таку підготовку абітурієнтів годі й мріяти приймальної комісії Драгоманівського університету. Ознайомившись з низкою лекційних та семінарських програм Р. Він записався на факультет філософії та державознавства, де вивчав соціологію, філософію, психологію, історію, політичні науки та купу інших наук, котрі тим чи тим чином його цікавили.

Перелік імен, які Ерхард Він наводить у своїх мемуарах, вражають і стає, принаймні, для мене зрозумілою глибина знань і професійності нинішнього соціолога: професор Емеріх Френсіс (Emerich Francis), доктор Райнер Лепсіус (Reiner Lepsius), професори Рудольф Бергіус (Rudolf Bergius), Романо Гвардіні (Romano Guardini), Ерік Вьогелін (Eric Voegelin). І нарешті – знаменитий німецько-британський соціолог Ральф Дарендорф (Ralf Dahrendorf), у якого Рой вчився у Тюбінзькому університеті. До речі, Р. Дарендорф запропонував Р. Віну попрацювати у нього асистентом, що було на той час для нього чи не вершиною щастя. Саме селебретіс від науки спонукав Роя Віна до серйозних занять наукою – соціологією, сконцентрувавши увагу на дослідженні онтогенезу соціальних норм. Знання, спеціальні й універсальні, здобувалися різними шляхами – штудіюванням праць філософів (древніх і сучасних), соціологів, психологів, мистецтвознавці, представників інших соціальних наук і опануванням докільля (людського і географічного) завдяки близьким і далеким мандрям, спілкуванням з рідними, вчителями, друзями, випадковими особистостями й особами. Та завжди через працю, копітку, занурливу, безперервну. Мій досвід засвідчує, що для становлення пристойного дослідника, а якщо сприятливим чином складуться обставини, то і вченого, найважливішим елементом цього процесу є атмосфера, у якій воно відбувається. У Роя Віна вона була дивовижно професійною. Крім згаданих особистостей, її витворювали учені, якими вона до її найвіддаленіших куточків була заповнена гучними іменами, особливо в Америці, де Рой відвідував семінари соціального антрополога професора Дж. Сімпсона (G. E. Simpson), соціолога релігії професора Джона М. Інгера (John M. Yinger), професори Пауль Лазарфельд (Paul Lazarfeld), Роберта Мертона (Robert K. Merton), Ганса Цеттерберга (Hans Zetterberg), Вільяма Гуда (William Goode). Оберлін коледж у штаті Огайо, Корнельський університет (Ітака), Пенсильванський університет, університет Джона Гопкінса (Балтімор), Католицький університет Америки (Вашингтон) – це далеко не усі осередки, де формувалися науководослідницькі вправності Ерхарда Віна. Власне, оглядаючи процес входження Роя Віна у науку, розумієш високий штиб його наукової етики: ще перед початком написання своєї докторської дисертації (Ph.D) він звер-

нுவся практично до всіх учених, праці котрих він мав намір цитувати, за дозволом робити це. У цьому контексті особливо кидається у вічі безлад у цитуванні праць зарубіжних авторів, якщо в українських дослідників до цього доходить, оскільки більшість із них (маю на увазі представників соціальних і гуманітарних наук) абсолютно незнайомі з доробком (особливо новітнім) європейських і американських колег. Практично усі, як зазначає дисертант, дали позитивну відповідь. А це що не ім'я, то зірка науки: Сеймур Липсет (Seymour Lipset), Вільберт Мур (Wilbert Moore), Талкот Парсонс (Talcott Parsons), Мельвін Тюмін (Melvin Tumin) та інші (с. 228-229). Глибокі фахові знання, постійне перебування в атмосфері наукового пошуку й, як би ми висловилися модерною мовою, наукового дискурсу, дозволили написати і захистити блискучу 500-сторінкову дисертацію “Соціальна нерівність і соціологічне розшарування – критична дискусія” (1967 р.) й отримати позитивні відгуки від опонентів і професіоналів (с. 229-231).

Наукове соціологічне зростання Р. Віна відбувалося у доквітлі досить таки гідних фахівців при його постійній мобільності. Я вже згадував про професора Ральфа Дарендорфа, який у 1984-1986 роках очолював в університеті м. Констанц навчальну програму і фахову групу викладачів соціології. Тут працювали відомі соціологи професори Томас Лукманн (Thomas Luckmann) та Курт Люшер (Kurt Lüscher), котрі, до речі, були запрошені до університету. Запрошення глибоких фахівців (звичайно, через спеціальну конкурсну процедуру) на певний термін перебування у штаті, запрошення на тимчасові терміни праці, до дослідницьких колективів спеціалістів з різних університетів як своєї країни, так і інших країн – важливий елемент творення творчої наукової й конкурентної наукової атмосфери. Згодом, коли Ральф Дарендорф був обраний членом Бундестагу і змушений був залишити свою посаду в університеті (зважає, без жодних намагань віднайти хоч якусь шпаринку у законодавстві, щоби бути “тут і там”, як практикують в Україні ті, хто втрапив до парламенту), то до університету був запрошений відомий соціолог з Ізраїлю Авраам Злочовер (Avraham Zloczower). Ерхард Він мав змогу підтверджувати валідність своїх наукових гіпотез у дискусіях з професором Норбертом Еліасом (Norbert Elias), амстердамським професором Джоном Гудсбломом (John Goudsblom), які також певний час працювали в університеті міста Констанц. Активне використання цього елемента творення наукової атмосфери, у якій зростають гідні фахівці, притаманне і сьогоднішньому життю університету. Практика запрошення професури з різних країн світу продовжується і сьогодні. Свого часу і мені випала нагода прочитати тут кілька лекцій, мати дискусії з професорами-психологами і професорами-соціологами, зокрема досить знаним у світовому соціологічному товаристві Бернгардом Гізеном (Bernhard Giesen), блискучим знавцем сутності національної та культурної ідентичності й авторитетним знавцем макросоціології. З ним, до речі, познайомив мене професор Він. Іншим важливим елементом формування справжньої наукової атмосфери, що не так часто трапляється з українськими професорами і дослідниками з суспільствознавчої царини, – це запрошення до викладання чи то ведення дослідницької ро-

боти у західних університетах у складі міжнародних творчих колективів. Цим, як на мене, і як ми визнаємо із мемуарів, досить ефективно скористався професор Він. Я вже згадував про його перебування у Сполучених Штатах. Після захисту докторської дисертації “Індивідуальні потреби і соціальні цінності – До конституювання соціоіндивідуальних відносин” (1970 р.) Рой Він був запрошений до Інституту поглиблених студій з гуманітарних і соціальних наук у Нідерландах, де він мав змогу разом з 20 голландськими і 12 зарубіжними дослідниками займатися науковою роботою. Нагадаю, це був перший такого роду інститут у Європі, нині їх налічується 16 у кількох країнах і вони об’єднані у спеціальну мережу “Європейські інститути поглиблених студій (EURIAS і досить інтенсивно надають дослідницькі гранти науковцям із різних країн світу. Далі було викладання у недавно створеному Білефельдському університеті (на сьогодні один з найкращих науково-дослідницьких соціологічних центрів і центрів підготовки фахівців з соціології у Німеччині), лекції, наукові дискусії, видавничі справи в університетах Варшави, Вільнюса, Києва, Москви, Праги, Тель-Авіву, Яссів.

У цьому контексті я хотів би звернути увагу на важливий, з моєї точки зору, момент і поширену практику науково-освітніх просторів європейських й американських країн: викладачі, дослідники, зазвичай, “не прив’язують себе ланцюгами” до одного місця навічно. Я, спілкуючись з великою кількістю університетської еліти (у різних ситуаціях – під час стажування в американських та європейських науково-дослідницьких центрах, читаючи лекції у західних університетах, під час дружніх зустрічей), ніколи не чув, щоби професори вихвалялися тим, що вони весь час свого трудового життя провели у стінах одного і того ж навчального закладу. У нас це предмет гордості. Вважаю, що така практика із “советських” часів. Вона аж ніяк не стимулює інтелектуальний ріст актора, оскільки створює закритий простір наукового спілкування. Маю на увазі, передусім, постійне спілкування з колегами під час офіційних (засідань кафедр, внутрішніх конференцій, обговорення дисертацій) і неофіційних – дискусій з того чи того питання, що виникають спонтанно, поза запланованими графіками. До цього можна долучити і видання кожним навчальним закладом (а часто-густо і їх структурними підрозділами) так званих фахових видань, матеріали котрих відомі надто обмеженому колу фахівців і, практично (через цитування, поняттєво-термінологічний апарат, через представлення персоналії та їх теоретичного доробку), не репрезентують зарубіжну наукову атмосферу, у якій часто формуються ідеї, творяться теорії, стимулюються справжні наукові дискусії. Вважаю, моє твердження не підлягає глибокій дискусії – аргументи віднайти дуже просто: виберіть з десятка (якщо ж бажаєте, то і більше) європейських або американських та українських журналів з соціальних наук і порівняйте їх за кількома параметрами, наприклад, склад редколегій, обсяг статей, цитування і манера обговорення проблеми. На одній обставині хотів би наголосити особливо: у світовій практиці, крім рудиментів на пострадянському просторі, немає випадків, коли одна особа (нехай і найгеніальніша у своїй чи суміжних галузях) очолювала

кілька науково-організаційних греміумів (журналів, центрів, товариств, асоціацій тощо). Не буду заглиблюватися у дискусію, оскільки планую більш детально розглянути питання становлення фахівця-дослідника у спеціальній статті у контексті формування наукової атмосфери в українському науково-освітньому просторі, зокрема у царині соціальних наук.

Цікаві судження і думки, зокрема для порівняння поведінкових зразків студентства у нашій країні і у тій же Німеччині, знаходимо на сторінках 401-407. Наведу одну із оцінок таких нинішнього студентства, принаймні, з університету м. Констанц: “Я постійно відмічаю ерозію приватної сфери, коли, наприклад, на вступній лекції, або на поточних заняттях не лише п’ють з пляшок, ще й “присьорбуючи”, але й, не соромлячись, їдять, начебто кожна найменша потреба миттєво мусить бути задоволена. А де ж радість і насолода відкладеного задоволення потреб? Або ж на моєму шляху раптом артистично з’являється людина, яка йдучи (чи навіть їдучи на велосипеді), лівою рукою притискує “мобілку” до свого вуха, а правою знову і знову з’єднує рот з пляшкою, звичайно, якщо вона у цей момент не розмовляє. Що ж тоді із приватного життя не виноситься на публічний огляд?.. Не надто узагальнюючи, здається, що, спостерігаючи за поведінкою, доходиш висновку, що багатьом студентам цінності, особливо такі, як уважність і ввічливість, повністю невідомі. Не важливо, йдеться тут про еліту чи про середньостатистичне населення? Чи можна з неухважністю та неввічливістю перейти усе життя, якщо так, то як?” (с. 404). У цьому контексті очевидно доречними і зрозумілими видаються сюжети “Педагогічної конституції Європи”, пов’язані з необхідністю формування нового вчителя для нової Європи, у якому актуалізується вага виховних зусиль педагога не лише як системне роз’яснення значення людських цінностей для суспільного прогресу, але і використання інформаційно-знанневих систем, які вибудовуються у процесі навчання чи то школяра, чи то студента, у вихованні поваги до цих цінностей й сприйняття їх як рушіїв того ж таки прогресу. Принагідно нагадаю, що авторами цієї конституції є професори Віктор Андрущенко (Україна), Альгірдас Гайжугіс (Литва), Морітц Гунцінгер (Німеччина); сама ж конституція була схвалена 24 травня 2013 року на Другому форумі Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи (м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина).

У книзі мемуарів Ерхарда Роя Віна є ще дві насичені цікавою інформацією частини, на які я хотів би звернути увагу читача і які спонукають до роздумів над долею свого народу та інших народів: одна відтворює науково-практичний бік його діяльності, інша присвячена суто практичним його активностям. У першому випадку я маю на увазі титанічну працю, пов’язану з дослідженням різноманітних епізодів нелегкої долі єврейського народу, вихідцем із якого є професор Він. Фахівці з етнонаціональних проблем вважають, що професор створив свою дуже помітну у Німеччині, Ізраїлі (та й у інших країнах) юдаїку, початки котрої сягають середини 1960-х років. Вінівська юдаїка має одну дуже важливу особливість: науковий аналіз постійно супроводжувався практичними діями, зокрема зустрічами з представниками єврейського народу у

різних країнах світу (Ізраїль, Німеччина, Польща, Сполучені Штати Америки, Україна, Швейцарія), активною участю у роботі Німецько-ізраїльського товариства (з 1974 року), прагненням відкрити невідомі сторінки історії євреїв, представленням громадськості епізоди із життя простих євреїв, надаючи їм моральну і матеріальну підтримку. Власне, вся діяльність професора Ерхарда Роя Віна у цьому сегменті пронизана любов’ю і турботою про долю свого народу у минулому і у майбутньому. Завважу, що його шлях до усвідомлення належним себе до єврейського народу був не простим і не миттєвим; зважте, у тогочасній Німеччині маніфестування своєї єврейськості не завжди сприймалося аж надто позитивно. Сьогоднішня ситуація, безумовно, виглядає значно елегантніше і питання про належність до будь-якої етнічної спільноти, зокрема і єврейської, не викликає здивування і у Німеччині докладається багато зусиль (на національному рівні, передусім, у законодавчому аспекті; на регіональному й локальному рівнях) до того, щоби усі вони почувалися комфортно. Про цей бік свого життя професор Він написав так: “Мій довгий шлях... до єврейства пов’язаний з ранніми імпульсами, з одного боку з релігійною сферою, коли я з глибоким захопленням, наскільки це було можливим, намагався дійти до найстаріших і найглибших шарів вірогідності вірування, з іншого боку – з історико-політичною сферою, як також з врахуванням німецьких злочинів переслідування й знищення євреїв, з врахуванням боротьби за виживання нової єврейської держави Ізраїль, а також не в останню чергу з врахуванням нинішнього єврейського життя у Німеччині і Швейцарії” (с. 454).

Ведучи мову про практичні активності професора Віна, я пригадав його слова, котрі він промовив на презентації книги своїх мемуарів в університеті міста Констанц (лютий 2013 р.). Відповідаючи на питання про те, який найважливіший його здобуток у житті, професор сказав: “Я знайшов те, що шукав – спілкування з людьми”. І я додав би: прагнення робити добро людям й вибудовувати мости дружби між ними. Діапазон цієї діяльності відтворений у мемуарах досить таки об’ємно (с. 287-387). Це я пов’язую саме з тією обставиною, що професор Ерхард Він самовіданно працював на цій ниві й доклав багато зусиль до розбудови стосунків між людьми у різних країнах світу. Він був ініціатором встановлення офіційних партнерських відносин університету міста Констанц з низкою зарубіжних університетів. Серед них, зокрема, університет Тель-Авіву, університет у м. Ясси (Кишинів), університет Карла у Празі, численні наукові і дружні контакти з професурою, студентами, аспірантами у Варшавському та Краківському університетах (Польща), університетах Вільнюса, у Плехановському інституті та Гуманітарному університеті у Москві тощо. Особливі сторінки присвячені партнерству з університетами Києва та спілкування з інтелектуалами в Україні (с. 334-378). За ініціативи Роя Віна у 1987 році були встановлені зв’язки з тодішнім Інститутом народного господарства (нині Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана), у 1992 році – з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. З того часу до сьогоднішнього дня німецький професор

74 рази з різноманітних нагод відвідував Україну. Ці зв'язки, до речі, були насиченими і не обмежувалися протокольними зустрічами, проведенням часу у приємних компаніях з похвальними тостами і промовами на адресу один одного. Вони – це десятки лекцій перед студентами партнерських університетів, спільні дослідження, публікація праць, інтенсивні обміни великими молодіжними мистецькими колективами і, головне, можливості для сотень українських студентів, аспірантів, молодих викладачів і дослідників стажуватися і навчатися в університеті м. Констанц. Після мого перебування з Київського національного університету імені Тараса Шевченка до Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у (2007 р.) професор Ерхард Рой Він кілька разів відвідав і наш університет, де за його ініціативи була здійснена низка цікавих акцій, зокрема прочитані лекції студентам соціологам, дискусії з викладачами тодішнього Інституту соціології, психології та управління (нині Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій), креативна презентація перекладів німецькою мовою творів Івана Франка “Тягнучись до світла – “Мойсей” та інша вибрана юдаїка”. Остання, на мій погляд, була унікальною: у ній взяла участь доцент Надія Медведковська, перекладачка творів геніального українського мислителя, зокрема вона завершила переклад “Мойсея”, розпочатий самим Іваном Франком. До речі, свого часу Н. Медведковська викладала німецьку мову у Драгоманівському університеті.

Зворушливою сторінкою практичних справ професора Віна стала його гуманітарна допомога дітям, зокрема українським. Легендарними, принаймні, для сирітського будинку у Городні (Чернігівська область) стали “конвої гуманітарної допомоги”. До речі, з українського боку найбільшим активістом виявився тодішній довголітній проректор Київського національного університету імені Вадима Гетьмана професор Анатолій Смилов. Для переконаного комуніста, котрий, як зазначає професор Він, з певною підозрою ставився до ініціатив західного світу, нелегко справою було забезпечувати успіх перших кроків партнерства свого університету й, зокрема, “конвойської” акції (с. 334-341). Однак, до його честі, він гідно до кінця своїх днів вправлявся з цією благородною місією. Історія “конвоїв” починається з 1991 року. Перший такий “конвой” підтримав мер міста Констанц, міський осередок Червоного Хреста. Головним ж акторами його підготовки стали студенти університету – саме вони, ініціюючи різного роду акції, збирали кошти для дітей-сиріт у Городні. Згадана акція – це не просто одна із форм матеріальної допомоги, її значення охоплює більш широке поле життєвого простору її акторів. Передусім, я звертаю увагу на два моменти: 1) завдяки участі студентів у таких акціях відбувається їх соціалізація. До речі, у них поряд з німецькими студентами участь брали і українські студенти, які на той час навчалися в університеті м. Констанц. До того ж, поряд з ними були і викладачі; 2) у процесі реалізації “конвоїв” відбувалася активна взаємодія професора Віна з великою кількістю українців від чиновників до простих громадян та дітьми: їх завжди супроводжувала міліція, підтримка була з боку місцевого чиновництва, активне спілкування з працівниками сирітського будин-

ку і місцевими мешканцями. Така взаємодія – чи не найефективніший елемент порозуміння і взаємної поваги представників різних народів, носіїв різних культур.

Оглядаючи насичене різноманітними інтенсивними активностями життя відомого соціолога, громадського діяча, прекрасної, комфортної людини професора Ерхарда Віна, дивуєшся, скількома епізодами, яким величезним масивом інформації, якими глибокими й переконливими знаннями, скількома гарними справами усіяний його життєвий шлях. І задаєш собі питання: чи може усім цим опанувати людина, нехай і надто обдарована, надто розумна і надзвичайно працьовита? Відповідь на це питання я знайшов на 409 сторінці мемуарів: хто багато працює, у того й багато часу. Так поступав німецький професор соціології, Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Почесний доктор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Почесний професор університету імені Александру Іоана Кузи (Ясси, Румунія), мій ґрунтовний колега і товариш професор Ерхард Він. Тому і зумів зробити купу гарних справ за свої 77 років і, сподіваюся, чимало ще їх попереду.

Evtukh V. B., corresponding member of NAN of Ukraine, doctor of historical sciences, professor, National pedagogical university, the name of M. P. Dragomanova (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Life, gap-filling experience and persuasions: Erhard Roy Vin in science and public life

Евтух В. Б., член-корреспондент НАН України, доктор исторических наук, профессор, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Жизнь, наполненная опытом и убеждениями: Эрхард Рой Вин в науке и общественной жизни

* * *

УДК323.37(477)“17-18”

Дегтярьов С. І.
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, Сумський державний університет (Україна, Суми), starsergo@bigmir.net

СТАВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО І РОСІЙСЬКОГО ЧИНОВНИЦТВА ДО ПОРУШЕНЬ І ЗЛОВЖИВАНЬ У ЇХНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Вивчається проблема службових порушень та зловживань, що були надзвичайно розповсюдженим явищем у бюрократичному середовищі Російської імперії у кінці XVIII – першій половині XIX ст. Нездатність і небажання уряду вести боротьбу з правопорушеннями у лавах бюрократії протягом багатьох десятиліть призводило фактично до своєрідної “консервації” негативного образу чиновника. У пропонованій статті висвітлено погляди представників чиновництва вищого, середнього й нижчого рівнів на вказану проблему; висвітлено спроби боротьби уряду з цими негативними явищами. Зокрема урядовці усвідомлювали, що боротися з негативними проявами у бюрократичному середовищі необхідно. Протягом кінця XVIII – першої половини XIX ст. у цьому напрямку було здійснено низку заходів, які часто виявлялися не ефективними і навіть носили декларативний характер. Чиновники часто сприймали свої посади та надані їм права як засіб для отримання особистої вигоди, тому й зловживання у їхньому середовищі були непоодинокими.

Ключові слова: бюрократія, чиновник, правопорушення, зловживання, Російська імперія.

З кінця XVIII ст. адміністративно-управлінська система, створена у Російській імперії реформами Катерини II, розповсюдила свою дію і на українські землі, повністю замінивши собою місцеві національні управлінські практики. Особи, які обіймали посади в колишніх